

Нова Україна
інститут стратегічних досліджень

Європейська політика України: нові виклики та нові відповіді

**Авторський колектив: А.Єрмолаєв, С.Денисенко, І.Клименко,
В.Лупацій, О.Маркєєва, Л.Поляков, В.Потапенко,
С.Таран, В.Ємець, В.Романова**

Київ – 2015

червень

Зміст

1. Друга хвиля євроромантизму	3
1.1. <i>Події в Україні та самоутвердження європейського проекту .....</i>	3
1.2. <i>Європейський Союз на етапі кризових трансформацій.....</i>	4
2. Боротьба за майбутнє: нові конфігурації посткризового світу	11
2.1. <i>Боротьба за успішність як формула виживання .....</i>	11
2.2. <i>Українська криза в контексті глобальної конкуренції.....</i>	15
2.3 <i>Примусова трансформація України .....</i>	17
3. Особливий шлях України до євроінтеграції	20
3.1. <i>«Домашні завдання» України.....</i>	20
3.2. <i>Нове позиціонування у світовому / європейському поділі праці .....</i>	24
3.3. <i>Рамкові умови взаємодії з Росією.....</i>	27
3.4. <i>Нова концепція економічного розвитку.....</i>	29
3.5. <i>Безпекова політика .....</i>	38
3.6. <i>Європейський вибір та геокультурні пріоритети України.....</i>	39

1. Друга хвиля євроромантизму

1.1. Події в Україні та самоутвердження європейського проекту

Відмова від підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2013 році активізувала громадянські процеси в Україні. В листопаді 2013 р. у Києві розпочалися масові акції протесту, виник Євромайдан. Виявилося, що для більшості активних громадян України європейський вибір розвитку держави, проект її майбутнього став цивілізаційним вибором.

Готовність йти на жертви у боротьбі за цей вибір, переростання Євромайдану у Революцію Гідності посилило хвилю євроромантизму не лише в Україні, а й у Східній Європі, в пострадянських країнах, що також покладали надії на євроінтеграцію. Після цих подій, що мали наслідком також агресивну реакцію Росії і захоплення Криму, прихильники ЄС в Україні були налаштовані на активізацію співробітництва і прискорення процесу євроінтеграції. Наприкінці березня 2014 року на саміті ЄС у Брюсселі Прем'єр-міністр України А.Яценюк підписав політичну частину Угоди про асоціацію. Ця подія була оцінена як крок до майбутнього членства в ЄС. Згодом новообраний Президент України П.Порошенко підписав Угоду про асоціацію та ЗВТ.

У логіці російської політики, спрямованої на стримування євроінтеграції, розгортається конфлікт на Сході України. По-суті, і *втрата Криму, і подальша війна на Донбасі є ціною для України за обрання євроінтеграції як цивілізаційного вибору. Однак, у свою чергу, Європа не готова платити таку ціну за євроінтеграцію України.*

Війна в Україні каталізувала «європейські» процеси у пострадянських країнах, що розглядались Європейським Союзом як своєрідний буфер між ЄС та Росією. Про це свідчить крах формату Східного партнерства. Чітко позначилася лінія, що розділяє два цивілізаційних проекти – європейський та євразійський. Критерієм поділу слугує послідовність у зміцненні демократичних засад побудови держав, підвищення стандартів дотримання прав людини; з іншого боку – посилення авторитарних тенденцій, підтримка політики Москви, ставлення до Кримського питання (відмова від засудження агресії).

Східне партнерство створювалось ЄС із цілком прагматичними цілями, що полягали у розвитку економічних зв'язків, розширенні ринку на територію

східних пострадянських країн, що межують із РФ. Політика «сусідства» полягала у досягненні таких умов у політичній та правовій сфері, які б дозволили європейцям безпечно і вигідно працювати на цих ринках. Йдеться про гарантування права власності, захист інвестицій, мінімізацію корупції тощо. При цьому країни Східного партнерства залишалися значною мірою у зоні політичного впливу РФ, у рамках російсько-євразійського проекту, що влаштовувало як ЄС, так і РФ. Таким чином, Східне партнерство було по-суті «сурогатом» реальної євроінтеграції і скоріше консервувало пострадянську інерцію, ніж стимулювало європейський демократичний поступ.

Результати Ризького саміту Східного партнерства 21-22 травня 2015 року яскраво продемонстрували вичерпаність можливостей цього формату, неспроможність його існування у нових безпекових умовах. «Буферна зона» поступово зникає: українська криза та війна на сході поляризувала позиції країн-сусідів ЄС, зокрема, засвідчила, що Білорусь та Вірменія є частиною саме євразійського проекту. Лінія розмежування між Україною та територією «ЛНР»/«ДНР» стала одночасно «фронтиром» між Європою та російсько-євразійським світом.

1.2. Європейський Союз на етапі кризових трансформацій

Перспективи європейської та євроатлантичної інтеграції України нині здебільшого оцінюються за наслідками успішності внутрішніх перетворень: динаміки реформ, ефективності кроків української влади для отримання перспективи членства в ЄС та вступу до НАТО. Втім, видається, що питання не тільки в готовності України до інтеграції та часі, який їй знадобиться для отримання відповідних критеріїв. Європейський Союз, глобальний Захід також вступили в період випробувань та перетворень, в тому числі під впливом українського конфлікту. Можливо, новій Україні доведеться готуватись до інтеграції з «новим Заходом» у якісно нових умовах.

Ситуативна невизначеність Європроекту. ЄС залишається у смузі невизначеності, в яку потрапила Об'єднана Європа за наслідками глобальної кризи. Усталеного динамічного зростання економіки поки що досягти не вдається. Так само не справджуються очікування поступового вирівнювання розвитку та подолання розривів у конкурентоздатності між різними країнами ЄС. Асиметрія зберігається, а за певними показниками навіть зростає.

Так, відносна стабільність економік країн-лідерів Німеччини, Великобританії, Польщі, які в останні три роки демонстрували приріст ВВП, дисонує з трирічною рецесією в Італії та Фінляндії, економічною «аритмією» Португалії, Іспанії та Греції.

Серйозним викликом залишається проблема боргів. За даними Eurostat, у 2014 році державний борг країн ЄС-28 зріс з 85,5% до 86,8%. У 16 з 28 країн ЄС він залишається суттєво вище 60% ВВП. При цьому, в Німеччині державний борг відносно рівня ВВП скоротився з 77,1% до 74,7%, а у Франції, Великобританії, Італії, Греції боргове навантаження продовжило асиметрично збільшуватись.

Екстремальні монетарні заходи, до яких вимушений був вдатися ЄЦБ на початку 2015 року, дещо зняли гостроту ситуацію, що дозволило знизити ризики для фінансово-банківської системи та здешевити фінансові ресурси для урядів країн-членів. Проте, як свідчить досвід «кількісних пом'якшень» від ФРС та Банку Японії, такі заходи дають нетривалий та здебільшого обмежений у часі ефект. Крім того, за відсутності інших заходів вплив цього інструменту на економічну ситуацію в різних країнах ЄС також може виявитись нерівномірним.

Надії на пожвавлення економічної активності та стимулювання реіндустріалізації економіки ЄС покладаються на *новий інвестиційний механізм*, запропонований Головою Європейської комісії Жаном-Клодом Юнкером. Очікується, що *Європейський фонд стратегічних інвестицій (EFSI)* обсягом більше 300 млрд. євро запрацює вже наприкінці 2015 року.

Втім, щоб добитись необхідного ефекту, керівництву ЄС доведеться переконати інвесторів у перспективності довгострокових капіталовкладень в Європу. Оскільки власне ЄС та Європейський інвестиційний банк планують внести до капіталу Фонду лише 21 млрд. євро, інші кошти планується залучити на відкритому ринку.

На тлі нестабільної економічної ситуації накопичуються соціальні проблеми. Ключовим фактором ризику залишається високий рівень безробіття, особливо серед європейської молоді. У Греції та Іспанії рівень безробіття за підсумками 2014 року перевищував 20%, в тому числі серед молоді (віком до 25 років) більше 50%. Високий рівень безробіття також спостерігається у Португалії – 14,1% (молодіжне безробіття – 34,7%) Італії - 12,7% (42,7%), Хорватії – більше 17% (45,5%).

Проблемою ЄС також стає значне соціальне розшарування як в суспільствах окремих країн-членів, так і поміж різними країнами Союзу. Так, розрив у рівні мінімальної заробітної плати між окремими країнами-членами

ЄС подекуди складає 5 і більше раз. Приміром, мінімальна заробітна платня в Болгарії складає 184 євро, Греції – 683 євро, тоді як у Бельгії та Нідерландах – більше 1,5 тисяч. Так само виразною є диференціація країн союзу за внутрішнім соціальним розшаруванням. Так, коефіцієнт Джині у Болгарії досягає 35,4, у Греції – 34,3, Португалії 34,2, тоді як у Бельгії – 25,9, Нідерландах – 25,1 або Швеції – 24,9.

Симптоматично, що поряд із відносно закономірним розривом у соціальному розвитку між старими та новими членами ЄС в Союзі починає відтворюватись і інший — між Північчю та Півднем, із всіма відповідними суспільно-політичними наслідками. Окремо слід відмітити, що з часом ці диспропорції зберігаються, вирівнювання рівня життя не відбувається.

Євроскептицизм. В умовах нестабільної соціально-економічної ситуації зростає суспільно-політичне напруження у європейських країнах та у відносинах між країнами-членами. Зокрема, новою тенденцією у політичному житті країн Європи стало зростання електоральної підтримки «євроскептиків» та нових лівих (здебільшого соціал-популістів). Серед найбільш впливових можна відмітити французький «Національний Фронт», грецьку «СІРІЗА» або іспанський «Podemos».

Євроскептицизм є природною реакцією європейських національних суспільств на кризу європейського інтеграційного проекту. Його проявами є ксенофобія як реакція на міграційну політику, спрямована передусім проти мусульман; зміцнення ультраправих («Національний фронт» у Франції) та ультралівих (СІРІЗА у Греції) політичних рухів як реакція на економічну політику, наслідком якої стало поглиблення соціальної нерівності.

Ці рухи активно підтримуються Кремлем, що переслідує мету послабити єдність Європи, стимулювати її фрагментацію, а головне – унеможливити євроінтеграцію колишніх союзників, зберегти вплив. У свою чергу, швидке розширення ЄС на схід також посилює позиції євроскептиків. Намагаючись нейтралізувати їх вплив, керівництво ЄС відмовилося від політики швидкого розширення ЄС. Відтак, для України, Молдови та Грузії перспектива членства є невизначеною.

Свої євроскептичні настрої демонструють також британські консерватори. Після впевненої перемоги консерваторів на травневих виборах 2015 р. у Великобританії слід очікувати складних переговорів між урядом Об'єднаного Королівства та партнерами з ЄС з приводу подальшої участі Великобританії у Європейському Союзі.

«Міграційне питання» — додатковий подразник, який використовується євроскептиками для укріплення свої позицій.

Значне соціальне розшарування провокує посилення міграційних потоків всередині Союзу: здебільшого з півдня на північ та з нових країн-членів Болгарії, Румунії, Польщі, країн Прибалтики до більш соціально благополучних країн економічного ядра Союзу.

На етапі економічного зростання приток внутрішніх мігрантів компенсувався зростаючою динамікою створення нових робочих місць. Сьогодні, в умовах застійної економіки, такий перетік робочої сили провокує уряди розвинених країн до введення обмежувальних та протекціоністських заходів на внутрішньому ринку праці. В тому числі до застосування більш жорстких правил навіть всередині Шенгенської зони.

Різко загострилась проблема нелегальної міграції. На тлі збільшення кількості та інтенсивності регіональних конфліктів, зокрема на Близькому Сході, країнах Середземномор'я, потік нелегальних мігрантів до ЄС різко збільшився. Особливо потерпають від мігрантів країни Півдня Євросоюзу.

Охоплена збройними конфліктами Лівія на сьогодні фактично перетворилась на транзитну базу для нелегальної міграції в Європу. За різними оцінками, від 800 тисяч до мільйона потенційних мігрантів найближчим часом будуть прагнути звідти морем потрапити до Італії або Греції.

Одним із наслідків активізації такого міграційного руху стало збільшення морських катастроф у Середземному морі. Тільки з початку 2015 року їх жертвами вже стали тисячі людей.

Водночас стало зрозуміло що в умовах економічних проблем ЄС нездатний увібрати в себе такий потік мігрантів. Необхідних ресурсів та можливостей для адаптації та навіть утримання нових переселенців ці країни ЄС не мають. Навіть тимчасове перебування мігрантів в країнах Європи веде до істотного зростання соціального напруження. Зокрема, звичним явищем стали бунти нелегальних мігрантів у центрах тимчасового перебування. Такі бунти останнім часом мали місце в Італії, Греції, навіть у Латвії та Литві, де центри тимчасового утримання переповнені нелегалами. За таких обставин плани ЄС щодо боротьби з незаконною міграцією, які передбачають, зокрема, квотний принцип розселення біженців та мігрантів, буде дуже складно реалізувати без соціальних наслідків для країн Союзу.

Проблеми з адаптацією в ЄС виникають навіть у легальних мігрантів, в тому числі у другого покоління переселенців. Країни Європи вже пережили декілька хвиль соціальних заворушень, основними учасниками яких були мігранти та члени їх сімей. Масштабні потрясіння у 2005 році спостерігались у Франції, зокрема в Парижі. У 2011 році бунти охопили передмістя Лондона.

Окремою та досить складною проблемою для ЄС стає *організована за етнічним принципом злочинність*, основою для формування якої часто виступає саме емігрантське середовище. Специфіка організації таких угруповань значно ускладнює процес їх нейтралізації.

Останні події, зокрема теракт в редакції видання Charlie Hebdo 7 січня 2015 року в Парижі, засвідчили, що проблема соціальної адаптації мігрантів не розв'язана та загострюється. Політика мультикультуралізму, яка була покликана забезпечити діалог та співіснування представників різних культур, на даний час не досягла поставленої мети. Ризики екстремізму та соціальних конфліктів на ґрунті етнічної або релігійної нетерпимості зростають.

Найбільш виразно наслідки перемог євроскептиків можна побачити на прикладі Греції. Перемога нових лівих із «СІРІЗА» різко ускладнила відносини між Грецією та ЄС. На початок травня 2015 р. переговори щодо фінансової підтримки Європою грецьких реформ практично зайшли у «глухий кут». При цьому ризик банкрутства Греції неодмінно виведе на порядок денний питання щодо перебування цієї «батьківщини демократії» у складі ЄС загалом.

Складність переговорів між Грецією та ЄС пояснюється не тільки важкою фінансово-економічною ситуацією в Елладі та соціальною напругою в країні, що виникла у грецькому суспільстві внаслідок численних бюджетних рестрикцій. Випадок Греції – лише верхівка айсбергу, один із проявів фундаментальних розбіжностей у розумінні подальшої моделі соціально-економічного розвитку Союзу.

Зокрема, Німеччина нині активно просуває модель бюджетної дисципліни та скорочення видатків як універсальну доктрину подолання кризових явищ. Водночас Франція та Італія дотримуються стратегії підтримання (нарощування) бюджетних видатків для стимулювання економічного зростання. Чергове загострення полеміки виникло восени 2014 року при затвердженні Європейською комісією проектів бюджетів країн-членів. Виникла навіть загроза блокування бюджетів Франції та Італії з боку ЄК в наслідок нездатності дотримуватись цільових показників бюджетного дефіциту (3%) та скоротити державний борг. Загострення полеміки на той момент вдалось уникнути, проте протиріччя між підходами зберігається. В умовах ускладнення соціально-економічної ситуації можна очікувати нового раунду складних дискусій.

Результати президентських виборів 2015 р. у Польщі, які виграв кандидат від євроскептиків, і проведення муніципальних виборів в Іспанії, які ознаменувалися втратою позицій правлячою партією, а також новини, що приходять з Греції і Великої Британії, є *приводом для ЄС переосмислити проект організації*. Про це заявила високий представник ЄС з питань

зовнішньої та безпекової політики Федеріка Могеріні, повідомляє EurActiv. "Результати виборів у Польщі та Іспанії, хоча й по-різному, і новини з Греції і Великобританії, демонструють нам, що є реальна потреба переосмислення нашого буття європейцями, якщо ми хочемо зберегти проект наших батьків-засновників", - сказала Могеріні.

Загалом слід припустити, що європейські країни не вживатимуть заходів, спрямованих на подальше поглиблення інтеграції або перетворення ЄС у економічний «клуб за інтересами». Керівництво країн-членів ЄС, євробюрократія докладатимуть зусиль до збереження нинішнього стану справ.

Новий вимір європейської безпеки. ЄС будувався як, передусім, економічний проект, без врахування необхідності протидії військовим загрозам та іншим безпековим викликам, притаманним періоду «холодної війни». Основні функції у цій сфері традиційно були віднесені до компетенції НАТО, США та Великобританії. Військові спроможності країн-членів ЄС були обмежені, навіть потужні ФРН та Франція не мають можливостей здійснювати самостійні військові операції.

Саме тому ЄС не має адекватних відповідей на цілу низку викликів та загроз, що загострилися внаслідок дій чинників глобальної кризи. Передусім, це поширення тероризму (зокрема, і релігійного), екстремістських рухів, воєнних викликів (Україна, Північна Африка, Близький Схід). Найбільш небезпечними є військові ризики безпосередньо на європейському континенті, чинниками якого є російська збройна експансія і анексія Криму, а наслідком – руйнування системи забезпечення безпеки в Європі. Ці ризики потребують колективної відповіді, але на сьогодні ЄС не має відповідних інститутів. Декларації окремих провідників ЄС щодо створення Європейської армії більше виглядають черговою спробою видати бажане за дійсне, і найближчим часом перспективи не мають. Це є одночасно політичною, фінансовою та організаційною проблемою, що потребуватиме консенсусу та значних зусиль країн-членів. Прийняття спільних рішень у ЄС і до цього часу було проблематичним, а тим більше в умовах послаблення національних економік. Забезпечення безпеки тривалий час було другорядним для ЄС, «відкладеним» питанням, що покладалось на США, які виступали гарантом суверенітету. Нині **проблема недостатнього фінансування європейськими країнами власних потреб оборони та безпеки стала вже хронічною для країн-членів ЄС і актуалізувалася на фоні української кризи.**

Таким чином, ЄС протягом конфлікту зміг підтвердити свій економічний та гуманітарний потенціали, однак війна засвідчила – у сфері безпеки амбіції ЄС поки що явно перебільшені і не відповідають обмеженим реальним спроможностям Союзу.

За обставин, що складаються, перспективи швидкої євроінтеграції є малоімовірними. В умовах війни, що триватиме невизначений період, в умовах недостатніх темпів внутрішніх реформ та економічних негараздів Україна виступає «небажаним» гостем для ЄС, фактором подразнення. Щодо України ЄС продовжує застосовувати **політику «замороження» процесу набуття членства**. Очікувано, воно буде відкладене не менш, ніж на 10 років. Свого часу підготовка до набуття членства в ЄС Чехії та Польщі, що мали значно кращі, ніж в Україні стартові умови, зайняла 15 років. З огляду на війну, економічну кризу, внутрішньополітичну нестабільність, недостатні темпи реформ період у 10 років є досить оптимістичним прогнозом.

2. Боротьба за майбутнє: нові конфігурації посткризового світу

2.1. Боротьба за успішність як формула виживання

Під впливом глобальної кризи у сучасних міжнародних відносинах та світовій економіці почав виразно проявлятися ряд нових тенденцій. Однією з домінантних на даний момент стала активізація країн-регіональних лідерів, їх прагнення до нарощування свого політико-економічного впливу та ревізії глобального світового порядку, що склався в останні 25-30 років.

Регіональні гравці нарощують зусилля для оформлення власних «зон виключного впливу» з їх подальшим перетворенням у торговельно-економічні та/або політичні союзи. Поступово у глобальній економіці починають проступати контури новітніх різнорівневих (транс-регіональних, регіональних, субрегіональних) об'єднань, що претендують на формування власних систем розподілу праці, торгівлі, валюти та фінансів.

Так, поряд із ЄС на євразійському сході Росія намагається прискорити інтеграцію Євразійського економічного Союзу (ЄАЕС). Водночас Китай прагне до нарощування можливості Шанхайської організації співробітництва (ШОС), розширення кола країн-учасниць. На Близькому Сході навколо Саудівської Аравії на базі Ради співробітництва арабських країн Перської затоки (РСАКПЗ) робляться спроби запустити повноцінний політико-економічний та військовий союз. Падіння цін на нафту і початок проблем в економіках Венесуели, Бразилії та Аргентини дещо загальмували процеси інтеграції в Центральній та Латинській Америці. Проте МЕРКОСУР, Боліваріанська ініціатива (ALBA), Центральноамериканська система інтеграції (ЦАІС) мають всі шанси рухатись «другим темпом».

Інтенція до створення нових форматів політико-економічного співробітництва частково стала результатом наслідування євроінтеграційному проекту. Недивлячись на нинішні проблеми ЄС, здебільшого пов'язані із швидкістю розширення та глибиною інтеграції різних країн, ідея регіональної інтеграції виявилась продуктивною і наразі сприйнята багатьма регіональними гравцями.

Разом із тим, нинішня геополітична активність має ще один досить прагматичний вимір. В основі прискореного створення нових об'єднань лежить загроза чергової хвили глобальної економічної кризи. Цього разу «економічне цунамі», вірогідно, матиме вигляд дефляційної депресії, що супроводжується різким звуженням попиту, ринків збуту, складностями із рефінансуванням боргів та із доступом до новітніх технологій. В цій логіці для нових і старих країн-лідерів питання збереження економічного, передусім індустріального, потенціалу, забезпечення прискореної модернізації економіки та освоєння нових укладів, забезпечення технологічної безпеки набуває першочергового значення. Звідси прагнення до «огороджування» власних ринків та їх розширення за рахунок торговельно-економічних угод з найближчими політичними партнерами.

У свою чергу, гарантування стабільності фінансово-банківської системи, реалізація програм модернізації, розширення та підтримання ємності внутрішнього ринку потребують забезпечення безперешкодного доступу економічних агентів до фінансових ресурсів. Це обумовлює намагання нових регіональних лідерів убезпечити себе від політичних ризиків у відносинах з провідними емісійними центрами (США, ЄС). У тому числі, шляхом розширення обігу власних валют в середині країни та у міжнародних розрахунках, що спонукає їх до підписання валютних угод, підштовхує до створення паралельних міждержавних фінансових структур.

Подібні розрахунки здебільшого пояснюють появу такого феномену, як транс-регіональні торговельно-економічні союзи. Першим таким союзом, що швидко розвивається, можна вважати альянс групи БРІКС. Це об'єднання, яке виникло у 2001 році як просте позначення динамічних економік, за останні десять років швидко пройшло дистанцію від неформального клубу за інтересами до структурованого торговельно-економічного альянсу. Очікується, що на базі цієї групи вже у 2015 році може запрацювати новий міжнародний Банк розвитку БРІКС (статутний капітал \$100 млрд.) у форматі міжнародної організації. Ще одним важливим кроком у напрямку подальшого оформлення цього трансконтинентального альянсу може стати створення аналогу міжнародної системи передачі фінансових повідомлень (SWIFT) та власного аналогу мережі Інтернет.

До переліку потенційних транс-регіональних торговельно-економічних союзів можна додати проекти, які зараз активно просувають США. Зокрема,

йдеться про запуск Трансатлантичного (ТАР) з ЄС та Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТР) за участю Японії.

Нові регіональні центри вже в процесі формування продукують конкурентні по відношенню один до одного стратегії, прагнучи освоїти всі доступні «ресурси розвитку»: природні, фінансові, технологічні, людські. В результаті оформлення нових регіональних «ядер» світової економіки та системи міжнародних відносин супроводжується зростанням гео економічного та геополітичного напруження на всіх рівнях. Широке використання отримують нові інструменти конкурентної боротьби:

- економічні санкції (ембарго, блокади тощо);
- фінансові спецоперації із широким застосуванням скоординованих (з урядами численних країн) фінансових обмежень, блокування/арешти коштів тощо;
- запровадження преференцій (обмежень) у рамках багатосторонніх торговельних угод, укріплення конкуруючих торгових режимів (на противагу формуванню військових союзів);
- ініціювання валютних війн (валютних атак, валютних інтервенцій тощо);
- цінові маніпуляції на товарних ринках (енергоресурсів, технологій тощо).

Таким чином, інституційна основа глобалізації, що сформувалася після Другої світової війни та отримала серйозний імпульс до розвитку після розпаду Радянського Союзу та закінчення періоду Холодної війни, сьогодні переживає кризу. Під питанням опиняється доля міжнародних фінансових (МВФ, ВБ) та торговельних (ВТО) організацій, основи діяльності світової валютно-фінансової (Ямайської) системи та принципи функціонування світової економіки загалом. ***Протекціоністські заходи, стратегії «огороджування», політики конкурентної реіндустріалізації, валютні війни та просування мультивалютного порядку, відхід від ліберальних моделей організації економіки до державно-монополістичних позначають кризу економічного світоустрою.***

Водночас конкуренція інтеграційних процесів та створення нових регіональних альянсів ведуть до перегляду статус-кво в регіональних та глобальній безпековій системах. Безпекові інституції попередньої доби (ООН, ОБСЄ) невпинно втрачають впливовість та авторитет. Їх ефективність у процесах врегулювання конфліктів, в тому числі збройних, різко зменшується.

В умовах глобальної економічної кризи, що триває, важливою стає швидкість оформлення регіональних та транс-регіональних альянсів. Найбільш стабільні та успішні зможуть у майбутньому претендувати на універсальність або щонайменше на лідерство в новому світі. Саме вони відіграватимуть провідну роль при побудові нової глобальної економіки, в організації нової торговельно-економічної та фінансової системи, перенаправленні потоків ресурсів, праці та капіталу.

Ціна питання пояснює гостроту нинішньої боротьби. Успішність та виживання одного гравця починає безпосередньо залежати від поразки та неіздатності іншого. Закономірно, що зіткнення «проектів» майбутнього сьогодні можна спостерігати практично у всіх регіонах світу.

США та Китай змагаються за формування нового економічного порядку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. На європейському театрі йде конкуренція водночас декількох центрів впливу і декількох стратагем: між Транс-Атлантикою, проектом Великої Європи та Великої Євразії. Крім США, ЄС, що потерпає від внутрішньої кризи, та ЄАЕС, що ніяк не може скластися, на цьому театрі також вже з'явився Китай. Утвердженням свого проекту «Шовкового шляху» КНР претендує на нову гео економічну модель організації для всієї Євразії.

Конкуренція нових центрів тяжіння відбивається, передусім, на їх безпосередньому геополітичному оточенні. Колишні «нейтралі» та країни із непевним статусом починають розглядатись як «будівельний матеріал» нових регіональних альянсів. При цьому в арсеналі геополітичних гравців поряд з політико-економічними елементами трансформацій все частіше застосовуються відверто силові.

Починаючи приблизно з 2010 року, у багатьох регіонах активізувався процес конфліктної хаотизації, що супроводжується переглядом міжнародно-правових статусів держав, режиму кордонів, що склались в останні десятиліття. У конкуренції за нову мапу Близького Сходу поряд із великими державами зіткнулись інтереси таких впливових регіональних гравців, як Туреччина, Іран, Саудівська Аравія. З'являються нові суб'єкти, на кшталт ІГІЛ, остаточну мету та можливість якого на даний час складно визначити. При цьому *у зоні*

примусової трансформації опинився один із колишніх лідерів регіону – Ірак, а також Сирія, Ємен.

Проекція Близькосхідної кризи зараз віддзеркалюється в Африці. У зоні турбулентності опинилась Лівія і водночас центральні країни Африки – Малі, ЦАР, Нігерія, де активно діють ісламістські повстанці.

В Європі в зоні «трансформації» опинилися Східноєвропейські країни – Молдова, Україна та Білорусь. У різній мірі всі ці країни перетворилися на об'єкт геополітичної експансії та примусової трансформації, що визначить їх політичне та соціально-економічне майбутнє, місце і роль у новій системі розподілу праці, що виникне в Європі за наслідками нинішніх змагань.

Зараз світ підходить до точки переходу або знаходиться в ній. Контури майбутнього, успішність стратегій виживання та інтеграції визначатимуться за результатами боротьби за організацію простору.

2.2. Українська криза в контексті глобальної конкуренції

Українська криза стала вагомим інструментом стримування Росії та планів РФ з реалізації повноцінного регіонального проекту на базі ЄАЕС.

Втягнувшись у внутрішньополітичні процеси в Україні та наважившись на анексію Криму, РФ зіткнулась із різким спротивом колективного Заходу. Секторальні економічні санкції, обмеження доступу до фінансових ресурсів та різке загострення військово-політичної ситуації змусили керівництво РФ швидко перевести економіку на мобілізаційні рейки.

Прямих економічних дивідендів від операції «приєднання Криму» керівництво РФ не отримало. В умовах режиму санкцій регіон потребує постійних і зростаючих дотацій з державного бюджету. Водночас, вступаючи у протистояння із Заходом, керівництво РФ значно ускладнило доступ російських економічних суб'єктів до сучасних технологій та кредитних ресурсів, необхідних для підтримки та зростання конкурентоздатності виробництв. Обмежені ресурси були вимушено задіяні у нарощування передусім військових можливостей, тоді як розвиток інших галузей економіки істотно загальмувався. Як наслідок, розпочаті процеси модернізації російської економіки загальмували.

В результаті, протягом 2014-2015 років спостерігається істотне падіння основних макроекономічних показників розвитку, падіння активності в обробній промисловості, складнощі в реалізації проектів модернізації промислових потужностей і введення в експлуатацію нових виробництв. Натомість потенціал імпортозаміщення, особливо у високотехнологічних секторах економіки, виявився украй обмеженим. Девальвація національної валюти та наслідки контр-санкцій прискорили інфляцію на базові продукти споживання та призвели до зниження рівня життя населення.

Готовність до застосування військового примусу керівництвом РФ призвело до істотного «похолодання» у відносинах із партнерами з євразійської інтеграції. Агресивність Росії по відношенню до сусідів для партнерів по ЄАЕС ставить питання щодо глибини співпраці та її доцільності загалом.

Таким чином, Росія, як і свого часу СРСР, фактично постала перед ризиком втягування у нову гонку озброєнь, з подібними наслідками. «Повернення Криму» наразі виглядає «пiрровою перемогою», що вже негативно відбивається на потенціалі Росії, в тому числі як ініціатора інтеграційних проектів.

Водночас українська криза стала викликом не тільки для Росії, але й для ЄС. Довгий час розвиток російсько-європейських відносин розглядався країнами Європи як довгострокове стратегічне співробітництво, в якому ЄС виступав інвестором та технологічним спонсором російської модернізації в обмін на доступ до російської сировинно-ресурсної бази. У геополітичному та гео економічному вимірі такий підхід знайшов своє відображення у концепції Великої Європи, що мала простягтися від Дубліна до Владивостока.

Українська криза наразі підірвала шанси на реалізацію цієї доктрини. Під впливом санкцій європейський бізнес змушений шукати нові ринки, а керівництво ЄС — альтернативні джерела забезпечення енергоносіями економік країн-членів Союзу.

Українська криза та російський чинник перетворились для ЄС на важливий тест щодо їх здатності забезпечувати політичну єдність та політичну спроможність Союзу. Для багатьох країн-членів, особливо тих, що мають тісні зв'язки із російським ринком, режим санкцій та контр-санкцій видається дуже обтяжливим, а перспектива пошуку альтернативних постачальників сировини — ризикованою та хиткою стратегією. Потенційні втрати та виклики змушують їх

у різних формах протистояти режиму санкцій, поступово підточуючи спільну позицію ЄС у відносинах з Росією.

Вочевидь, майбутнє європейського проекту великою мірою залежатиме від розвитку ситуації в Україні та динаміки російсько-європейських відносин.

2.3. Примусова трансформація України

Опинившись у вирі геополітичного протистояння, Україна у повній мірі відчула на собі ефект «примусової трансформації». Вибір на користь участі в Європейському проекті та агресивна реакція Росії спричинили тектонічні зсуви не тільки в політичному, але й в соціально-економічному ландшафті країни.

Профіль національної економіки України (в аспекті сировинної складової у ВВП) напередодні політичної кризи та російської агресії несуттєво відрізнявся від ситуації у решті країн-членів СНД та особливо країн-членів Митного Союзу (МС). За рівнем розвитку економіки Росії, Білорусі та Казахстану були подібними до української.

У міжнародному поділі праці країни СНД позиціонуються як виробники сировинних товарів - енергоресурсів, аграрної, металургійної та хімічної сировини. У структурі експорту країн СНД близько 60 % становить мінеральне паливо, що значно відрізняється від структури світової торгівлі, де більше третини експорту припадає на продукцію машинобудівної та транспортних галузей, а на мінеральне паливо припадає менше 20%. Це дає підстави стверджувати, що мінеральне паливо є сферою спеціалізації СНД у міжнародній торгівлі, тому що саме в цій сфері регіональний блок має виявлену порівняльну перевагу. Разом з тим, значна частка енергетичної сировини в експорті вказує на чинники розбалансованої та досить специфічної структури економіки двох із трьох країн МС.

Спорідненість української моделі економіки з російською була наслідком поєднання кількох факторів: штучного заниження вартості енергетичної сировини, переважання секторів, пов'язаних з енергетичним, пригнічення розвитку решти секторів економіки, високої частки промислової кооперації у галузі машинобудування та військово-промислового комплексу; збереження спільної інституційної структури (з високою часткою корупційної складової) та втрати стимулів до підвищення вітчизняними підприємствами енергоефективності виробничих процесів.

Проте протягом останніх 10 років чітко виокремилися найбільш конкурентоспроможні сектори, що сформували специфічний економічний профіль України, куди входять позиції, що, з одного боку, є конкуруючими до членів МС, а з іншого, – навпаки є зорієнтованими виключно на ринки СНД. Так, найбільш конкурентоспроможними українськими товарами на світових ринках є чорні метали та вироби з них, зернові та олійні культури, добрива та інша продукція хімічної галузі, залізничне обладнання.

Конкурентні переваги української економічної моделі були сформовані переважно у радянські часи та, відповідно, мали локалізацію, обмежену територією країн колишнього СРСР. Саме тому агресія з боку Росії і фактичне закриття східного вектору співробітництва спричинило шоковий ефект на економіку та обумовило глибоку стагнацію національної економіки. В першу чергу, постраждав промисловий потенціал країни.

За підсумками 2014 р., падіння промислового виробництва склало 10,7%. Найбільше постраждали виробництва, що розташовані на окупованій території або орієнтовані на ринки СНД: падіння у вугільній галузі склало 30%, машинобудуванні - 21%, металургії - 15%. За підсумками I кварталу 2015 р., падіння промисловості прискорилося до 21,4%. За підсумками 2014 р., падіння будівництва продовжилося і склало 22% (а в Донецькій і Луганській областях - 50% і 54% відповідно). У незачеплених війною частинах України скорочення в будівельному секторі також було значним (19%). За підсумками 2014 р., товарний експорт до Російської Федерації скоротився на 34%, до Білорусі майже на 17%, до Казахстану майже на 50% (48,7%).

Падіння ділової активності в економіці призвело до скорочення сектора транспорту. Вантажобіг у 2014 р. впав на 10,8%. Найбільше падіння спостерігалось в трубопроводному транспорті - 26,4%. Перевезення залізничним транспортом, на який припадає 63% всіх вантажоперевезень, скоротилися на 4,5%. Загалом, відповідно до прогнозів Міжнародного валютного фонду, скорочення ВВП у 2015 р. може сягнути 9% при інфляції близько 40% (у 2014 р. - 6,8% і 25% відповідно).

З моменту агресії було призупинено, а на даний час перервано військово-технічне співробітництво з Росією. Значній частині підприємств українського ОПК в нових умовах доведеться шукати нових партнерів та нову нішу у розподілі праці.

Агресія проти України спричинила кардинальну трансформацію структури національної економіки, значно скоротивши чисельність промислових активів та зменшивши частку таких галузей, як вугледобування, металургія, хімічна промисловість. Станом на середину 2015 р. Україна втратила у кількісному вимірі майже п'яту частину ВВП, проте лише частково змінила економічну структуру: поряд із скороченням базових галузей промисловості та сектору послуг (транспорт, машинобудування) незначно зросла частка сільськогосподарського виробництва, переробної промисловості та сектору телекомунікацій.

Під впливом глибокої економічної кризи також відбуваються тектонічні трансформації в системі соціального забезпечення. Відбувається швидкий демонтаж пострадянського соціального порядку. Перспектива переходу до страхової медицини, накопичувальної пенсійної системи, адрес соціальних гарантій замість тотальних пільг ознаменує завершення патерналістської соціальної парадигми, що Україна наслідувала від УРСР.

Таким чином, Україна поступово втрачає риси, притаманні пострадянській економіці, остаточно виходить із системи розподілу праці, що залишалась у спадок від СРСР. Проте контури майбутнього національної економіки її місце в регіональній та світовій системі розподілу праці до цього часу залишаються невизначеними.

3. Особливий шлях України до євроінтеграції

3.1. «Домашні завдання» України

«Українська криза» утвердилася у загальносвітовому дискурсі як потужний драйвер геополітичних та гео економічних трансформацій, спрямованих на модернізацію старого світоустрою, що перестав відповідати сучасним реаліям. Потреба у перебалансуванні ресурсів розвитку основних світових гравців (країн та блоків) вкотре актуалізувала завдання перегляду принципів міждержавної взаємодії, переоцінки ефективності функціонування як окремих інтеграційних блоків, так і міжнародних фінансових і економічних інститутів.

Хоча країни Європейського Союзу та Україна стикаються зі схожими викликами (як-от: забезпечення стійкого економічного зростання, здійснення структурних реформ, забезпечення макрофінансової стійкості, активізація інвестиційної та інноваційної діяльності та гарантування певних соціальних стандартів), зміст відповідних політик ЄС та України є принципово відмінним. **Можемо стверджувати, що новий *євроінтеграційний* порядок денний України (вже після підписання та старту імплементації Угоди про асоціацію з ЄС) наразі є асинхронним до європейського та загалом містить значно менше власне євроінтеграційних цілей, ніж два роки тому, коли Україна тільки готувалася встановити асоціативні відносини з ЄС.** Відтак і Європейський Союз змушений відступити від жорстких рамок Угоди про асоціацію, включивши у двосторонній формат відносин значно ширший перелік як спільних, так і суто українських або суто європейських (які можуть суперечити українським і навпаки) цілей.

Таким чином, до порядку денного українсько-європейського співробітництва включено:

- широкий комплекс питань, пов'язаних з російською агресією (пошук інструментів стримування агресора, реформування сектору безпеки, вироблення спільних (або компромісних) підходів щодо урегулювання енергетичних, торговельних та інших суперечностей на дво- та тристоронній основі ЄС + Україна + Росія);

- заохочення системних реформ в Україні (створення інституцій зовнішнього «стимулювання», тиску та /або примусу, постійного моніторингу та корегування політик імплементації інституційних трансформацій тощо);
- надання фінансової допомоги з метою попередження колапсу української держави, створення умов для приватних інвестицій;
- власне імплементація Угоди про асоціацію та ЗВТ.

Підсумовуючи політико-економічні процеси в Україні в умовах зовнішньої агресії Росії в Криму та на Донбасі, можемо констатувати, що **«дизайн» стратегії європейської інтеграції України, сформований у 2013 р., фактично вже не є актуальним ні для України, ні для ЄС.** Наразі найбільш привабливі для українського суспільства цілі стратегії, наприклад, вступ до ЄС, що асоціювався із долученням українців до європейських соціальних стандартів життя, є недосяжними у середньостроковій перспективі. Більш того, загрози та виклики, що генерує Росія у сенсі військово-політичної та соціально-економічної невизначеності можуть спричинити кардинальне перебалансування здобутків та втрат української державності у постреволюційний період (2013-14 рр.), відсунувши завдання з реалізації власне стратегії євроінтеграції на невизначений час.

Зауважимо, що загальний процес адаптації України до умов глобальної конкуренції після здобуття незалежності на початку 90-х минулого сторіччя відбувався нелінійно та вкрай неефективно. Поряд із суто економічними деформаціями (як спадок радянської доби) цей процес позначився глибокими ціннісними та інституційними відмінностями у соціальних укладах українців та європейців. Очевидно, саме тому євроінтеграційні декларації української влади (з мовчазної згоди українського соціуму) протягом більш ніж двадцяти років не знаходили втілення у результативній політиці євроінтеграції. Навпаки, протягом цього часу відбувалося переформатування та укріплення геоекономічної залежності від Росії, конструкт якої не міг бути зламаним без збройного протистояння. І саме тому український Майдан став символом нової якості суспільства – народження української політичної нації. Події під час Майдану та після початку агресії маніфестували **реальний «попит» на європейські цінності та відповідну проєвропейську політику в Україні, зрілість українського суспільства, його готовність не тільки розірвати «життєзабезпечувальні» зв'язки з Росією, але й вести збройну боротьбу за європейську Україну.** Водночас українські політичні еліти, представники опозиційних політичних сил, що в результаті революції та кризи обійняли

державні посади, виявилися не готовими реалізувати євроінтеграційні очікування українського суспільства.

З формальної точки зору, Українська держава у пост-майданний період досягла значного поступу у просуванні по шляху європейського вибору. В минулому році ухвалено Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, і 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України синхронно з Європейським парламентом її ратифікувала. З 1 листопада 2014 р., ще до завершення ратифікаційного процесу, розпочалося застосування Угоди. Українська сторона почала реалізувати Програму імплементації УА. У свою чергу, парламенти країн-членів ЄС проходять через процедури ратифікації УА, Угода про вільну торгівлю з ЄС вже введена в дію, а з 1 січня 2016 р. аналогічний режим запровадить Україна.

Прагнучи інтенсифікувати процеси загальнополітичної асоціації та економічної інтеграції, Рада ЄС ініціювала оновлення Порядку денного асоціації України з Європейським Союзом, зазначивши, що Порядок денний асоціації (ПДА) є практичним інструментом відносин Україна-ЄС з метою підготовки та полегшення повної реалізації Угоди між Україною та ЄС про асоціацію. Ухвалений документ містить положення щодо співпраці України з ЄС в економічній, юридичній сферах, в галузі безпеки, зовнішньої політики тощо, а також пропонує українській владі зосередитись на впровадженні реформ в десяти ключових галузях. Таким чином, у баченні ЄС ключовими є:

- конституційна реформа, включно з кроками, які дозволять подальші реформи юридичної системи та децентралізації;
- судова реформа (що має забезпечити дотримання європейських стандартів на основі Стратегічного плану правових реформ);
- антикорупційна реформа (включно з пакетом антикорупційних законів, прийнятих 14 жовтня 2014 р., та ефективним функціонуванням Національного антикорупційного Бюро та Національного агентства із запобігання корупції);
- реформа державного управління (формування системи держслужби та органів місцевого самоврядування відповідно до європейських принципів державного управління);
- виборча реформа (створення єдиного виборчого законодавства, яке регулюватиме процес фінансування політичних партій, зокрема, коштами з держбюджету тощо);
- реформи у сфері держзакупівель;

- податкова реформа;
- проведення реформ з дерегуляції (з метою лібералізації контролю над бізнесом та спрощення системи видачі дозволів, ліцензій тощо);
- проведення ефективної реформи зовнішнього аудиту (забезпечення прозорості у використанні зовнішньої допомоги);
- енергетична реформа (відповідно до Третього енергетичного пакету, реформування енергетичних ринків та державного нагляду);

Також у Порядку денному окремих наголос зроблено на дотриманні прав людини та громадянських свобод в Україні, що має стати наскрізним трендом та пріоритетом реформування всіх без виключення сфер суспільного життя.

Попри наявність чітких планів імплементації УА, **загальна (майже хронічна) незадоволеність темпами та змістом реалізації політики реформ є постійним контекстом критики України як з боку європейської спільноти, так і з боку українського громадянського суспільства.** Вкажемо на дві вірогідні причини такого стану справ. *Перша* – низька результативність політики євроінтеграції, відсутність успіхів і ефектів від запровадження чималого обсягу змін та перетворень відповідно до зобов'язань УА. Крім того, українська влада та суспільство демонструють втому від трансформацій на тлі наростання супротиву будь-яким реформам, особливо тим, що зачіпають фундамент старої економічної системи. Відтак, формальні цілі та звіти¹ у царині євроінтеграції дисонують із характером та обсягом загроз, що постали перед Україною. *Друга* причина – триваюча військова агресія, що є сучасним потужним мотиватором внутрішніх інституційних трансформацій, фактично «замістила» (відсунула на другий план, відтермінувала, якоюсь мірою навіть дискредитувала) цінність і цілі євроінтеграції.

Сьогодні *саме збройний супротив військовій агресії є одним із найдієвіших драйверів перезавантаження ключових інститутів української державності* – армії, правоохоронної системи, судочинства тощо. Глибока економічна криза стала наслідком дії багатьох факторів: злочинної політики попередньої влади, фактичної відсутності економічних реформ до та після зміни влади в 2014 р., агресії Росії проти України та особливо - некомпетентної та неефективної політики вже нової влади. Як наслідок, 2015 рік не стане переламним роком щодо відповіді на питання про економічну життєздатність

¹ Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вересень 2014 року – квітень 2015 року). http://www.irf.ua/knowledgebase/publications/zvit_pro_vikonannya_poryadku_dennogo_asotsiatsii_ta_ugodi_pro_asotsiatsiyu_mizh_ukrainoyu_ta_evropeyskim_soyuzom/

держави – на питання, чи вдасться новій владі відвернути загрозу фінансово-економічного краху та дефолту.

Відсутність поступу у політиці реформ, спрямованих як на забезпечення обороноспроможності держави, так і на реалізацію стратегії євроінтеграції може призвести до вкрай негативних наслідків, які, в найгіршому випадку, призведуть до втрати політичного та економічного суверенітету. Зберігається загроза того, що Україна може бути відкинута у своєму цивілізаційному розвитку далеко назад та знову опиниться перед загрозою відновлення імперського російського авторитаризму.

Наразі євроінтеграційний курс України є викликом не тільки для українського уряду та суспільства. Це виклик і для наших європейських партнерів, зацікавлених у зміцненні потенціалу і привабливості європейської моделі політичної та економічної організації. Від нинішніх успіхів України у значній мірі залежить оцінка того, чи залишиться європейська модель привабливим орієнтиром для модернізації суспільств, які стали на шлях демократичного розвитку. Особливо в ситуації глобальної кризи, коли світ перебуває в пошуку найбільш оптимальних відповідей і шляхів забезпечення процвітання і розвитку.

За таких умов крах українського євровибору може поставити під загрозу цивілізаційну привабливість європейського проекту в регіоні та світі. І відвернути цю загрозу, відповісти на цей виклик сьогодення Україна і Європейський Союз мають спільно.

3.2. Нове позиціонування у світовому / європейському поділі праці

Більшість минулих вигод від участі у світовому поділі праці і глобальних економічних процесах були отримані внаслідок інтегрованості української економіки в російську «рентну економіку». Результатом таких вигод, з одного боку, стало подолання трансформаційної кризи у 90-ті роки та відновлення економічного зростання; з іншого боку, в Україні набула певної стійкості споріднена з російською економічна модель. Тепер розрив економічних зв'язків з РФ і прискорює, і якоюсь мірою полегшує завдання пошуку власної ніші у світовій економіці, адже Україна втратила ресурс, що живив деформовану соціально-економічну систему.

Для успішного подолання кризи необхідний симбіоз політики «опори на власні сили» і політики економічної інтеграції. Причому основою пере-

позиціонування України повинні стати галузі та проекти, що вже довели свою конкурентоспроможність на світових ринках та є інвестиційно привабливими в контексті реалізації стратегії євроінтеграції. Водночас необхідно пам'ятати, що індустриальні країни (світові лідери) знаходяться у фазі «дезінтеграції». Політика ре-індустріалізації - наша відповідь на виклики поточного моменту. Наші національні інтереси - збереження промислового потенціалу, залучення західних інвестицій і технологій. ОПК може стати драйвером інноваційного тренда в економіці.

Гібридна агресія з боку Росією змушує Україну прийняти виклик – захистити суверенітет та одночасно кардинально змінити економічну модель розвитку. Сьогодні неможливо відкладати реформи, посилаючись на війну. Україна не спроможна вистояти, спираючись на старі політико-економічні підходи. Відтак, фактори, що визначають рамкові умови щодо економічної політики, адекватної поточним загрозам та викликам, полягають у наступному.

По-перше, забезпечити обороноспроможність країни. Відповідно захист національного суверенітету потребує залучення всіх наявних ресурсів для організації ефективної оборони, забезпечення цілей економічної безпеки одночасно зі створенням умов відновлення сталого економічного розвитку у пост-конфліктний період. Нові пріоритети вже не включатимуть орієнтири галузевого розвитку. Натомість ключовою стає економічна політика, що орієнтується на ефективне зростання в умовах обмежених ресурсів та фінансових коштів. Потреба у забезпеченні основ життєдіяльності суспільства в умовах гібридної (в тому числі – економічної) війни з боку РФ, напружена макрофінансова ситуація (зростання інфляції та девальвація гривні), балансування уряду країни на межі дефолту по державним борговим зобов'язанням, руйнування ланцюжків коопераційних зв'язків всередині країни та із зовнішніми партнерами диктують необхідність запровадження елементів мобілізаційної економіки. Пріоритетизація енергетичної безпеки вимагатиме економії ресурсів, обмеження вільного використання енергетичних ресурсів тощо. Кардинальне спрощення ведення бізнесу не суперечить режиму мобілізаційної економіки проте має забезпечити розкриття підприємницького потенціалу українського суспільства, збільшити занятість та доходи бюджету.

По-друге, серйозно ускладнюють вирішення поточних проблем деіндустріалізація та кардинальна трансформація пострадянської структури економіки, розрив коопераційних зв'язків з Росією, втрата промислових активів внаслідок руйнування та/або захоплення підприємств. Проте війна лише посилила негативні тенденції деіндустріалізації, що проявлялися як у зниженні

частки промислової продукції у ВВП, так і у примітивізації готової продукції, переважанні у випуску товарів проміжного споживання. Наприклад, частка доданої вартості в сільському господарстві до валового внутрішнього продукту у 2006 р. становила 8,6%, а в 2013 р. – 9,1%, натомість частка промислової продукції у цей період знизилася з 27,7 до 21%. Це дає підстави для висновку про наявність в українській економіці сталих процесів деіндустріалізації, які супроводжуються суттєвими втратами у випуску найважливіших видів, насамперед промислової продукції в натуральному виразі (у машинобудуванні, хімічній промисловості, виробництві електроенергії тощо).

По-третє, на процеси економічної трансформації матимуть серйозний вплив тенденції до демократизації суспільства та одночасного наростання соціальної напруженості, що не завжди сприятимуть швидкому вирішенню проблем в умовах війни. З одного боку, посилення факторів самоорганізації та ініціативи в суспільстві стимулюватимуть демонтаж монополізованої та забюрократизованої економічної моделі в Україні. З іншого - патерналістські інтереси та очікування населення, високий рівень корупції та впливовість олігархічних груп гальмуватимуть модернізаційні процеси в економічній політиці та загалом в економіці.

Стосовно основного напрямку міжнародної регіональної інтеграції України і поглиблення співпраці з Європейським Союзом слід підкреслити два важливих моменти:

1) підписання Угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС створюватиме умови для забезпечення реального «прориву» українських виробників не лише на ринку ЄС, але і на світовому ринку в цілому;

2) євроінтеграційний напрямок слід розцінювати як довгостроковий тактичний пріоритет, оскільки в своїй довгостроковій стратегії ми виходимо з подальшого розвитку лібералізації умов міжнародної торгівлі, в результаті якої відбуватиметься поступове об'єднання ринків, з одного боку, Північної Америки та Європи (в рамках Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства), а з іншого – Євразійського та Далекосхідного ринків (Євразійський економічний союз та Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво).

Виходячи зі сказаного вище, пріоритетом зовнішньоекономічної політики у царині інтеграційних процесів слід вважати поступову та неухильну інтеграцію України до умов діяльності та структур Європейського Союзу при одночасному поглибленні економічної співпраці зі США, Китаєм, іншими азійськими

країнами, маючи на увазі забезпечення законодавчо-нормативної та технологічної сумісності трансатлантичного та євразійського сегментів світового ринку в процесі їхньої майбутньої конвергенції. Наразі відновлення більш глибокої співпраці з Росією відтермінується у часі на невизначену перспективу.

3.3. Рамкові умови взаємодії з Росією

У середньостроковій перспективі в Україні об'єктивно зберігатимуться напружені відносини з Російською Федерацією. Причому спектр можливих форм співіснування виглядає досить широким: від посилення воєнного протистояння у відповідь на нову агресію до обмеженої нормалізації політичних і економічних стосунків.

З огляду на високу ймовірність заморожування конфлікту на Сході та втрату контролю над територіями Кримського півострова та Донбасу, можемо прогнозувати, що стосункам з Росією у найближчій перспективі, як і нинішньому конфлікту будуть притаманні всі ознаки «гібридності». Це означатиме серед іншого:

- невизнання російського суверенітету над окупованими територіями;
- домінування реактивної зовнішньої політики, особливо в умовах наростання внутрішньополітичної розбалансованості в обох країнах та у третіх країнах (країни ЄС, США), що залучені до пошуку шляхів урегулювання української кризи;
- збереження режиму загальної невизначеності, що ускладнюватиме ухвалення стратегічних рішень;
- пошук шляхів «співіснування» та уникнення повного розриву дипломатичних та економічних стосунків;
- подальше падіння обсягів торгівлі;
- мінімізація постачань енергоресурсів;
- затухання промислової кооперації;
- згортання політично-чутливих проектів у економічній, гуманітарній та культурній сферах.

Станом на середину 2015 р., Україна зберігає економічне співробітництво з Росією, хоча і в обмеженому обсязі. З огляду на відсутність позитивних сигналів щодо вирішення кризи, можемо прогнозувати, що середньостроковій

перспективі зберігається ризик подальшого скорочення (до повного розриву за окремими напрямками) економічних стосунків, що може завдати додаткового удару по українській економіці.

По-перше, маємо враховувати, що політичні лідери Росії не виключають 10-річну перспективу міжнародної ізоляції та перехід російської економіки у режим мобілізації з усіма відповідними наслідками. Не виключається поглиблення системної фінансово-економічної кризи, спад у промисловості, примітивізація економічної структури тощо. Отже, попит на товари українського експорту може просто зникнути.

По-друге, стратегічна мета зовнішньої політики РФ в Україні також залишається незмінною. Тобто це ліквідація державності і незалежності в Україні: за допомогою політичного, економічного тиску, підривної і терористичної діяльності на території України домогтися того, щоб в Україні відбулася фінансово-економічна криза, щоб Україна зазнала дефолту, щоб країна збанкрутувала і врешті-решт самоліквідувалася. Україна має враховувати серйозність цієї загрози в тому сенсі, що будь-які зусилля по консолідації реформаторських кроків в Україні зустрічатимуть жорсткий опір. Під особливим ризиком імплементація Угоди про асоціацію з ЄС і загалом відновлення економічного зростання в Україні. Відтак, повний розрив економічного співробітництва між двома країнами – абсолютно реальна перспектива.

Поточна динаміка свідчить, що обсяги двосторонньої торгівлі продовжують скорочуватися. За минулий рік імпорту знизився на 28% до рівня 2013 р. і в 1,8 разів проти рівня 2011 р.. Падіння експорту на кінець 2014 р. становило 32%, в тому числі удвічі з продовольства і на третину - по металах. Виробничо-технологічна кооперація (включаючи оборонну промисловість) практично перестала існувати, оборот машинно-технічної продукції впав на 42,4%. У 1 кв. 2015 року торговельний оборот продовжував скорочуватися, зменшившись в середньому на 64%. За даними російських джерел, імпорту з Росії за січень-квітень 2015 р. у вартісному вираженні становив \$2,964 млрд проти \$8,123 млрд за той самий період 2014 р., експорт з України - \$1,608 млрд проти \$ 4,031 млрд у січні-квітні минулого року.

Українська влада та бізнес змушені пристосовуватися до цих трансформацій. Оскільки протягом 2014 та 2015 років частка РФ у зовнішньоторговельному обороті залишається значною (25%), закриття цього ринку – навіть тимчасове – позначиться значними втратами та формуватиме

серйозні загрози як з точки зору економічної безпеки, так і темпів та вектору економічного розвитку України.

На характер двосторонніх стосунків значний вплив матиме супротив політичним трансформаціям з боку олігархічного бізнесу та деяких політичних суб'єктів в Україні. Це пояснюється тим, що протягом тривалого часу українські бізнесові та політичні кола замість радикальної перебудови політичної та економічної системи віддавали пріоритет збереженню спорідненої з російською моделі господарювання, прагнучи максимально скористатися з долучення до російської ресурсної бази. Тут доречною є метафора – дві країни, одна економіка. Зовнішньоекономічні угоди України з РФ традиційно були спрямовані на «стабілізацію» (з тенденцією до максимізації) енергетичних відносин з Росією; інші складові співпраці, навіть виробнича кооперація у оборонно-промисловому комплексі, мали другорядне значення. Водночас для РФ важливий компонент співробітництва припадав саме на ВПК, особливо на ту його складову, відтворення якої на території РФ пов'язувалося з труднощами налагодження виробництва аналогічної продукції – фінансовими, технологічними, організаційними тощо.

Зовнішньополітична та фінансова ізоляція РФ має своєю зворотною стороною консолідацію економічної моделі ресурсної ренти, що також знаходить широкую підтримку населення. В Україні наразі маємо більш складну та неоднозначну ситуацію: з одного боку, суспільний запит на реформи, з іншого - страх перед реформуванням та супротив серйозним трансформаціям. Таким чином, на жаль, можемо констатувати, що після політичної кризи періоду кінця 2013- початку 2014 р., після декларування початку процесу утвердження нової якості української державності точка неповернення ще не пройдена. Причому Росія – тут основний чинник: як економічна модель, що ще вчора функціонувала в Україні, і як «магніт», що притягує найбільш корумповані та найменш життєспроможні складові української економіки.

3.4. Нова концепція економічного розвитку

Конкретизуючи завдання щодо пошуку сучасних підходів до стратегування євроінтеграції, враховуючи як фактори кризи на Сході, так і потенційні можливості тектонічних політико-економічних змін моделі Європейського Союзу, **фокус зусиль зовнішньоекономічного позиціонування України має зміщуватися на цілі національного розвитку:**

модернізації економіки, підвищення стійкості фінансової та фіскальної систем до зовнішніх шоків і з цією метою - диверсифікації торговельних зв'язків та повніше використання євроінтеграційних механізмів (співпраці, допомоги, імплементації правил та нормативів тощо). Крім того, **майбутнє позиціонування України у європейському просторі значною мірою залежатиме від ситуації в ключових галузях, що є визначальними як для національного розвитку, так і для загальноєвропейського, - сільському господарстві та енергетичній галузі.**

Реалізація євроінтеграційної стратегії великою мірою залежатиме також від поступу в імплементації міжнародних договорів між Україною та ЄС - Угоди про асоціацію та Угоди про Зону вільної торгівлі. Ключове значення для євроінтеграційних процесів угоди про ЗВТ обумовлене тим, що структурно «глибока і всеосяжна» торговельна угода між Україною та ЄС охоплює широке коло пов'язаних з торгівлею питань і не лише спрямована на усунення бар'єрів в торгівлі, але й сприятиме забезпеченню глибокого регуляторного зближення, тим самим частково відкриваючи внутрішній ринок ЄС для України. Таким чином, частина завдань щодо економічної модернізації вже має євроінтеграційне наповнення. Тобто вписується і в національний, і в загальноєвропейський порядок денний соціально-економічного реформування.

Курс на економічну інтеграцію України до єдиного ринку Європейського Союзу є важливим чинником, що спонукатиме суб'єктів бізнесу та державні регуляторні органи та інституції до глибоких економічних реформ, результатом яких має стати підвищення конкурентоспроможності як окремих галузей, так і економіки нашої країни в цілому. На даний час у економічній співпраці з Євросоюзом спостерігається певна стабілізація, що свідчить про вичерпання потенціалу чинних угод, вказує на необхідність нового рівня відносин та нових стимулів до розвитку.

АПК та харчова промисловість

Аграрний сектор України є одним з провідних секторів економіки країни. У сільському господарстві виробляється близько 8-10% ВВП, харчовій промисловості – 8% ВВП. Україна має найбільшу площу сільськогосподарських земель в Європі - 41,5 млн га землі, з яких 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. Основний

напрямок українського агробізнесу сьогодні – рослинництво (70% випуску). Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, вирощуючи близько 60 млн. т зернових та більше 10 млн. т насіння соняшника на рік. У сільському господарстві зайнято близько 17% усіх працівників.

Україна має значний експортний потенціал у сфері АПК та спроможність відігравати глобальну роль у харчовій безпеці. На сьогодні сектор формує значну частину доходу від експорту України і його роль в загальному експорті поступово зростає. Так, у 2014 р. частка сільськогосподарських товарів та продукції харчової промисловості в експорті досягала 30%, тоді як у 2010 р. вона була 19,3%, а у 2005р. – 12,6%. Основні товарні групи аграрного експорту з України включають: зернові культури (32,3 млн. тонн зерна у 2013-2014 маркетинговому році), насіння та олію соняшника, готові харчові продукти, молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед.

Сектор АПК має значний потенціал для розширення співпраці з країнами ЄС, перш за все, за рахунок нарощування експорту до країн ЄС. У 2014 р. продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості займала найбільшу частку у структурі українського експорту до країн ЄС – 28%. В структурі експорту продукції АПК та харчової промисловості до ЄС найбільшу вагу займають зернові культури – 37,9% (у т.ч. кукурудза та пшениця), насіння і плоди олійних рослин – 19,3%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 16,6% (олія соняшникова – 14,2%). Проте в аграрному експорті до ЄС переважають товари з низьким рівнем переробки та доданої вартості, а частка готових харчових продуктів все ще є незначною.

Привабливість сектору АПК для внутрішнього та зовнішнього інвестування, в т.ч. з країн ЄС, також постійно зростає. Цьому сприяла позитивна кон'юнктура світових ринків. Особливо привабливою для іноземних інвесторів була харчова промисловість, інвестиційні вкладення у харчову промисловість майже подвоїлися протягом останніх років та досягли 3287,2 млн дол. США або 5,7% усього обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну (2013 р). Сільськогосподарські підприємства акумулювали лише 1,4% ПІІ.

Однак внесок сектору в економічне зростання міг би бути значно більшим. Рівень інвестицій в основний капітал аграрного сектору все ще обмежений і потенціал сектору залишається невикористаним. Так, урожайність більшості зернових культур в Україні значно відстає від середніх світових показників, незважаючи на кращі умови для вирощування зернових культур в

Україні. Застаріле обладнання та технології виробництва с/г підприємств, відсутність ефективної інфраструктури аграрних ринків та системи маркетингу, а також нестабільна державна політика та негармонізовані стандарти виробництва та якості продукції негативно впливають на конкурентоспроможність аграрного сектору і звужують перспективи розвитку сектору. Суттєвого покращення потребує також фінансування сільського господарства, оскільки рівень кредитування сектору доволі низький у порівнянні з подібними країнами.

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС може стати ефективним інструментом для покращення умов торгівлі з ЄС та роботи сектору АПК в цілому. ЄС вже скасував тарифні обмеження на експорт більшості української агропродукції до ЄС, водночас щодо деяких позицій були запроваджені тарифні квоти (зернові, свинина, яловичина, птиця). Крім того, в АПК буде усунено найбільше нетарифних обмежень для українського агроекспорту. Україна бере зобов'язання адаптуватися до стандартів ЄС у таких сферах, як санітарні та фітосанітарні заходи, сертифікація і метрологія, проходження митниці, ринковий нагляд, оцінка відповідності. Адаптація стандартів аграрної політики з прозорими та передбачуваними регуляторними правилами сприятиме покращенню інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки для європейських партнерів.

У короткостроковому періоді основною конкурентною перевагою України у відносинах з ЄС, очевидно, залишиться постачання сировини та сільськогосподарських продуктів з низьким рівнем переробки (зерна, насіння олійних культур, борошна). Однак основний потенціал сектору АПК пов'язаний з **поєднанням виробників сільськогосподарських та харчових продуктів України та ЄС у виробничих ланцюгах та каналах постачання та виробництво продукції з більш високим рівнем доданої вартості**. Це дозволить підвищити продуктивність АПК за допомогою передачі передових технологій і практик та посилення економії завдяки збільшенню масштабів діяльності у виробництві та переробці сільськогосподарської продукції, збільшити внесок АПК в економіку. При цьому включення в виробничі ланцюги з європейськими партнерами та вищий рівень переробки вимагає від українських виробників виконання вимог безпечності та якості харчової продукції на цільовому ринку.

В цілому, з огляду на стійку тенденцію до подальшого зростання міжнародного попиту на харчові та сільськогосподарські продукти (особливо продукти тваринництва й готові харчові продукти) **перспективними**

напрямами для інвестування в аграрний сектор України для європейських партнерів є:

- виробництво зерна та олійних культур;
- подальший розвиток вертикально інтегрованих холдингів, які займаються виробництвом та збутом продукції і контролюють повний ланцюг створення вартості (особливо в цукровій галузі, у свинарстві та птахівництві);
- розвиток харчової промисловості та модернізація систем якості та безпечності харчової продукції для зростання виробництва та експорту якісної продукції з високим рівнем переробки;
- розбудова фізичної інфраструктури аграрних ринків та інфраструктури сприяння експорту, в т.ч. елеваторів, перевалочних потужностей у портах тощо;
- впровадження передових практик і збільшення інвестицій у проекти у сфері агробізнесу, спрямовані на економію води, енергії та інших ресурсів.

Реалізація потенційних вигод та можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС вимагає залучення об'ємних інвестицій агробізнесу у модернізацію виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції, зокрема покращення стандартів якості та безпечності продукції. Необхідною передумовою для залучення інвестицій є стабілізація загальної політичної ситуації, макроекономічна стабілізація, а також стабільна і передбачувана економічна політика уряду, відновлення кредитування. Інші необхідні кроки для реалізації нових можливостей Угоди про асоціацію включають:

- прискорення роботи з адаптації українських технічних регламентів до європейських, а також з отримання необхідних дозволів на експорт української продукції до ЄС.
- бюджетне фінансування створення інфраструктури аграрного ринку (в т.ч. за рахунок програм бюджетної допомоги ЄС) та посилення інституційної спроможності відповідних державних органів.
- переговори про збільшення тарифних квот для чутливих груп українського аграрного експорту в ЄС.
- полегшення доступу виробників сільгосппродукції до фінансування шляхом розвитку агрострахування як інструменту управління ризиками, що полегшує доступ до фінансування завдяки використанню як застави

застрахованого врожаю. Посилення потенціалу місцевих банків, реалізуючи програму агрофінансування.

- зміцнення зв'язку сільськогосподарських виробників з ринками.
- дерегуляція і полегшення входу в бізнес і виходу з бізнесу для сільськогосподарських підприємств.

Електроенергетика

Співробітництво України з країнами ЄС у сфері електроенергетики за нашими оцінками має два найбільш перспективні напрямки для розвитку: (1) нарощення постачання електроенергії виробленої в Україні до країн східної Європи; (2) інтеграція електроенергетичної системи України до європейської системи.

Нарощення постачання електроенергії виробленої в Україні до Європи

Питання нарощення постачання української електроенергії за кордон є неоднозначним на сьогодні, оскільки галузь знаходиться в глибокій кризі, яка обумовлена низкою факторів, серед яких головним є збройний конфлікт на сході країни. Разом з тим, Україна має потенціал та перманентно не задіяні потужності, зокрема на АЕС, які можуть бути використані для нарощення експорту електроенергії. Зі свого боку, країни-сусіди України, що входять до ЄС, в останні роки проявляють зацікавленість у купівлі електроенергії в Україні. Так, в останні роки Україна експортувала електроенергію до таких країн ЄС, як Угорщина, Румунія, Словаччина та Польща. При цьому відомо, що у 2013 р. поставки електроенергії з України забезпечували приблизно 10% її споживання в Угорщині². Річ у тім, що ця країна має не достатньо власних генеруючих потужностей, тому вдається до імпорту електроенергії з сусідніх країн. Звісно, реалізація проекту з добудови двох енергоблоків на Угорській АЕС "Пакш" вирішить питання країни щодо необхідності імпорту електроенергії, але це станеться не раніше 2023 р. (рік планового запуску нових енергоблоків). Польща також зацікавилась нарощенням можливості імпорту електроенергії з України. Річ у тім, що у кінці 2014 р. польський регулятор на енергетичному ринку повідомив про високу вірогідність появи суттєвого дефіциту електроенергії в країні у 2015 р. в результаті зносу виробничих потужностей.³ Схожа ситуація спостерігається і в Румунії. Зацікавленість в розбудові

²http://censor.net.ua/news/262679/v_ukraine_profitsit_elektroenergii_poetomu_ee_nujno_eksportirovat_ekspert

³<http://www.icis.com/resources/news/2014/11/26/9842230/depth-of-polish-electricity-generation-deficit-revealed/>

необхідної інфраструктури для нарощення поставок електроенергії, зокрема ядерної, в Польщу підтвердив найбагатший польський бізнесмен Ян Кульчицький (який відзначає дефіцит електроенергії в Європі), його фірма Kulczyk Investments вже підписала декілька документів в цьому напрямку з НАК "Енергоатом"⁴. Відзначимо, що для нарощення поставок електроенергії до країн ЄС потрібні досить суттєві інвестиції в інфраструктуру, зокрема, побудова нових високовольтних електромереж, а також інвестиції для добудови виробничих потужностей, в першу чергу, йдеться про добудову блоків № 3 та 4 Хмельницької атомної електростанції.

Інтеграція електроенергетичної системи України до європейської системи

Енергетична система України (за виключенням Бурштинського енергетичного острова), ще з радянських часів працює паралельно з енергетичними системами Росії, а також Білорусі та Молдови, що дає можливість експортувати її до останніх двох країн в досить значних об'ємах, а також отримувати електроенергію з РФ у випадку її дефіциту у прилеглих з Росією регіонах України.

У свою чергу, Бурштинський енергетичний острів з 2002 р. включений на паралельну роботу з об'єднанням енергосистем країн Європи UCTE (яке, в свою чергу, входить до європейської мережі системних операторів передачі електроенергії ENTSO-E), що дає змогу поставляти електроенергію вироблену на острові до країн ЄС. Разом з тим, Україна має зацікавленість до переходу на паралельну роботу з об'єднанням енергосистем країн Європи, що викликане, в першу чергу, необхідністю зменшення енергетичної залежності від РФ, а також недопущенням використання взаємозалежності енергосистем України та РФ як аргументу, що може використати остання, в контексті певних переговорів або у випадку кризових явищ, що можуть мати місце в українській енергосистемі. Також інтеграція енергосистеми України та ЄС матиме загальні позитивні наслідки для енергосистеми України, оскільки зможе сприяти підвищенню завантаження АЕС і знизить завантаженість більш маневрених і дорогих (у сенсі собівартості електроенергії) ТЕС та ТЕЦ.

Зі свого боку, ЄС зацікавлена у долученні української електросистеми по причині того, що долучення української енергетики до європейської електроенергетичної системи може розглядатися як елемент підвищення

---

⁴ <http://forbes.ua/nation/1392510-vse-na-prodazhu-ukraina-sobiraetsya-postavlyat-bolshe-elektroenergii-polyakam>

загальної енергетичної безпеки ЄС. Адже фактично всі країни ЄС з'єднані між собою численними електроенергетичними інтерконнекторами.

Транзит

Перспективи взаємодії України з ЄС у питаннях транзитних маршрутів набувають сенсу, в першу чергу, у контексті участі України у міжнародних транспортних коридорах. Процеси, пов'язані з визначенням євроінтеграційного шляху як пріоритетного, а також зміна ставлення до РФ європейського бізнес-середовища відкривають для нашої держави нові можливості в цій сфері. Україна може претендувати на збільшення товарних потоків з АТР сухопутним маршрутом через країни Кавказу та Чорне море в обхід РФ. Крім того, наша держава вдало розташована на маршруті, що зв'язує країн і Центральної Азії через Туреччину з Європою. Також слід відмітити, що у разі згоди Румунії, Азербайджану та Грузії на будівництво газопроводу AGRI (що обходить РФ), входження України до цього проекту може частково вирішити проблему диверсифікації поставок природного газу до країни.

Коридор ТРАСЕКА об'єднує 12 країн Європи, Кавказу, Центральної Азії і передбачає поєднання сухопутного маршруту з водним (зі Східної Азії через Кавказ, Чорне море до Європи). Серед країн, які мають можливість обробляти вантажі, доставлені до європейської частини Чорного моря: Румунія - основний порт Констанца; Болгарія - основний порт Бургас та Україна - основний порт Одеса. У випадку, якщо питання, пов'язані з різноманітними адміністративними обмеженнями та "вузькими місцями" інфраструктури українських портів будуть вирішені, маршрут через Україну може виявитися найшвидшим та найдешевшим для поставок товарів у країни Східної Європи та Прибалтики.

Коридор Центральна Азія-Туреччина-Європа-Скандинавія.

Цей коридор зорієнтований на товарні потоки з країн Центральної Азії та Туреччини. Найбільш перспективний маршрут проходить через українські порти Причорномор'я (Одеський, Іллічівський та Південний), потім залізничним шляхом через Білорусію до країн Балтії та Скандинавії. Зацікавленість у розвитку даного коридору неодноразово висловлювали представники ділових кіл Латвії та Туреччини.

У 2012 році в Україні було запущено курсування контейнерних поїздів ZUBR та VIKING, що зв'язують країни Балтії з причорноморськими портами України.

Використання потенціалу портів Придунав'я.

Тенденції останніх років свідчать про зниження ролі Дунайського судноплавства у транспортуванні вантажів до Центральної Європи. Ця ситуація пов'язана зі сповільненням темпів росту економік країн ЄС, а також зі зменшенням собівартості доставки товарів великими суднами морськими шляхами. Разом з тим, перспектива розвитку портів Придунав'я актуалізується в контексті поглиблення економічних зв'язків між Україною та ЄС й можливою реіндустріалізацією Південного регіону країни. Створення в Україні доданої вартості, орієнтованої на європейський ринок, сприятиме нарощуванню вантажопотоків, якими буде обмінюватися наша держава з країнами ЄС. Для цього дуже зручним виявиться Дунайський маршрут, який фактично дає змогу доставляти вантажі з українських портів до Австрії, минаючи такі країни, як Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Хорватія, Угорщина та Словаччина.

У випадку відновлення повноцінних партнерських відносин між Україною та РФ перспективним є будівництво шести-восьми волосної автомобільної магістралі, яка буде зв'язувати промислові регіони РФ (такі як Московська обл., Белгородська обл., Волгоградська обл., Вороніжська обл., Саратовська обл. та інші) з європейськими країнами, в першу чергу, з Польщею, Румунією, Угорщиною та іншими країнами ЄС у подальшому. При цьому, така магістраль може функціонувати за принципом платних високошвидкісних автобанів європейського зразку. Серед основних переваг такого маршруту доставки товарів з Європи в РФ і навпаки є можливість швидкої доставки товарів у порівнянні з залізничним та водним транспортом та дешевизна у порівнянні з авіатранспортом. Побудова такого автобану зробить більш зручною та дешевою у порівнянні з білоруським маршрутом доставку товарів з РФ (та навпаки) у південній частині центральної та західної Європи.

Видобуток корисних копалин

Україна в своїх надрах має велику кількість різноманітних копалин, які потенційно можуть зацікавити європейські компанії. Зокрема, з боку європейців спостерігається інтерес до розробки уранових родовищ в Україні. У кінці минулого року французька компанія Areva виробник ядерного палива заявили про свою зацікавленість щодо розробки уранових родовищ. Іншим прикладом зацікавленості європейців до розвитку добувної промисловості в Україні є зацікавленість польської компанії KGHM у видобутку міді у Волинській обл., про що велися переговори між українською та польською сторонами кілька років тому. Польська компанія PKN Orlen виявляла

зацікавленість у видобутку природного газу в Україні. В кінці 2014 р. італійська Ені підтвердила свої наміри щодо видобутку сланцевого газу у Івано-Франківській обл. Європейців також можуть зацікавити видобуток титанових руд, скандію, торфу з метою його переробки у відновлювані ґрунту тощо.

Щодо зацікавленості з боку України у природні ресурсах, що добуваються у Європі, то потенційно існує зацікавленість у постачанні вугілля з території Польщі для українських ТЕС, але для цього спочатку необхідно здійснити певне переоснащення останніх.

3.5. Безпекова політика

Співпраця з ЄС у сфері безпеки. Перспективною поки що виглядає переважно взаємодія правоохоронних органів з питань боротьби з нелегальною міграцією, організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків тощо.

Інтеграція у Європейський оборонно-промисловий простір. За висновками економістів, найпрогресивніші технології в Україні залишилися саме в секторі оборонної промисловості. Саме там в Україні є реальна, а не гіпотетична база для впровадження інноваційних технологій. За умов, коли в цьому секторі буде проводитись адекватна державна політика, ситуація в секторі ОПК може серйозно змінитися. Україна має величезний потенціал, яким не може похизуватися більшість країн світу.

Співробітництво розвідувальних органів. Окрім традиційних контактів між спецслужбами та обміну інформацією, Україна та ЄС у минулому вже опрацьовували можливості системного практичного співробітництва під час операцій. Зокрема, представники підрозділів спеціального призначення Служби безпеки України та Міністерства оборони України у взаємодії з іншими державними відомствами у минулі роки вивчали можливості та вели переговори з окремими країнами ЄС щодо участі українського спецназу у Військово-морській операції ЄС «Атланта» (EU NAVFOR - ATALANTA). Однак принциповим стримуючим чинником у подальшому розвитку співробітництва між Україною та ЄС з питань розвідки є низький рівень фінансування. Зокрема, бюджет Служби зовнішньої розвідки України порівняно з бюджетами відповідних розвідувальних служб провідних розвідок країн ЄС виглядає на один-два порядки (!) меншим.

Інтеграція в НАТО. З урахуванням всіх елементів поточної обстановки Україні на найближчу перспективу доцільно взяти курс на максимально можливе зближення з НАТО без формального вступу (Шведський варіант).

Важливу роль у забезпеченні власної безпеки та реалізації військового потенціалу України в інтересах європейської безпеки відіграватиме ефективне використання вже накопиченого досвіду співробітництва з НАТО. За багато років планомірного проведення заходів з окремими країнами НАТО (і ЄС) у стосунках з цими країнами навіть виникла певна спеціалізація. Наприклад, з британською стороною особливо добре розвивалися стосунки з тематики мовної підготовки, військової освіти, військово-морських сил та сил спеціальних операцій. З представниками збройних сил Німеччини склалися тісні стосунки з питань оборонного менеджменту, управління персоналом, радіаційного, хімічного та біологічного захисту, зв'язку, утилізації застарілих боєприпасів тощо. З французькими партнерами добре вдавалося організувати тісну співпрацю між представниками військово-морських сил, інженерних військ, військової освіти, професійної підготовки сержантів, миротворчої діяльності тощо.

Окрім заходів військової дипломатії та співробітництва під час миротворчих операцій мають місце і спроби створити довготривалі постійно діючі багатосторонні формати – продовжуються спроби створити тристоронню українсько-литовсько-польську миротворчу бригаду (ЛИТПОЛУКРБРИГ). Досвід спільних навчань, освіти і спільної участі у миротворчих та антитерористичних операціях створює необхідне підґрунтя для раніше заявленого Україною бажання брати участь у формуванні сил швидкого реагування НАТО. У зв'язку з цим, напевне ***потребуватиме вдосконалення нормативно-правова база участі підрозділів України у операціях за кордоном, а також нормативно-правова база допуску на територію України військ країн союзників.***

3.6. Європейський вибір та геокультурні пріоритети України

Економічна криза поставила під загрозу не лише економічну та політичну стабільність в Європі та Світі. Спостерігачі визнають, що глобальна економічна криза супроводжується кризою культури та соціальних інститутів сучасності. Традиційна модель збереження та розвитку культурної та гуманістичної

спадщини Європи, на якій базувалась моделі соціалізації, соціальної консолідації та інтеграції, показала межі своїх можливостей. Глобальна криза супроводжується ренесансом ідеології ненависті, ксенофобії, релігійного фундаменталізму та політичного авторитаризму.

Криза безпеки на європейському континенті, яка постала внаслідок агресивних дій РФ, отримала чіткий гуманітарний вимір. Не лише в Україні, але й в Європі *під загрозою опинились принципи соціальної солідарності, діалогу культур та мирного співіснування*, які традиційно визначали гуманістичний фундамент європейської цивілізації. Відтак, *розвиток людського капіталу та збереження культурної спадщини, розвиток креативного потенціалу, захист людської гідності та протидія процесам дегуманізації* – ось ключові виклики, які є спільними як для України, так і для країн ЄС.

Українські інтелектуали та діячі культури повинні стати повноправними *учасниками загальноєвропейської дискусії щодо пошуку нової парадигми ідентичності, національної історії та культурного різноманіття*. Україні доцільно визначити своє ставлення до нової парадигми європейської культурної політики, яка розривається між прагненням захистити культурні права громадян, національні культури чи забезпечити культурний суверенітет країн-членів ЄС⁵.

Успішна реалізація євроінтеграційної стратегія України передбачає розробку *власної геокультурної платформи співробітництва з країнами ЄС та світу*. Наразі Україні потрібна про-активна геокультурна політика, яка дозволить *нам бути не лише реципієнтом «європейських цінностей», але й стати продуцентом та «співавтором» нової парадигми культури та розвитку*. Можна цілком погодитись з тезою професора Гаврилишина про те, що «Україна може стати інкубатором для нових цінностей, нових форм відносин та нової ідеології»⁶. Іншими словами, геокультурна політика України покликана донести світу не лише образ нашої культурної самобутності, але й *образ України як нового культуротворчого центру європейської цивілізації*.

Інтеграція в європейський культурний простір та присутність української культури у світі передбачає наступні пріоритети:

1. Культурне співробітництво між Україною та ЄС повинно стати предметом переговорів на вищому політичному рівні. Питання інтеграції

⁵ <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page26002.html>

⁶ <http://1-12.org.ua/2015/05/05/3526#more-3526>

в європейській інформаційній, культурній та освітній простір необхідно включити до порядку денного Ради та Комітету з питань асоціації, Парламентського комітету з питань асоціації. Культурне співробітництво повинно бути визнано «локомотивом» євроінтеграційної стратегії України. Зокрема, *Порядок денний асоціації (ПДА), який є практичним інструментом відносин Україна-ЄС та складається з 10 пріоритетних напрямків реформ, необхідно доповнити окремим пріоритетом щодо реформування сектору культури в Україні* та надання підтримки з боку ЄС процесу інтеграції України в європейський інформаційний, культурний та освітній простір.

2. Розробка та запровадження механізму координації дій між Україною та ЄС у сфері інформаційної безпеки. Долучення України до програм ЄС щодо ідентифікації та протидії спільним викликам, які створює інформаційно-пропагандистська кампанія, яку веде РФ в інформаційному та культурному просторі Європи та України (маніпуляції з історичною пам'яттю, підрив загальноєвропейської ідентичності, розпалювання ксенофобії та ненависті на основі етнічних та расових, цивілізаційних та релігійних, історико-культурних відмінностей).
3. Зміну моделі представлення української культури в Європі. Україна має розпочати *формування мережі культурних центрів, які покликані стати основою розвитку культурної дипломатії та просування образу української культури в Європі та світі.*
4. Перехід до багаторівневого співробітництва з ЄС у сфері культури, яке не обмежується приєднанням України до міжнародних конвенцій щодо захисту культурної спадщина. Необхідно задіяти механізми *публічно-державного партнерства*, що дозволить забезпечити присутність у культурному просторі Європи та окремих держав ЄС українського образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, виконавського мистецтва та музики, література та бібліотеки, архітектура та природне середовище, кіно, відео, фотографія, культурні індустрії тощо.
5. Розробка та просування ініціативи України щодо *приєднання України та країн Східного партнерства до Європейської програми «Культурні столиці Європи».*
6. *Приєднання України до програми «Креативна Європа»*, яка покликана відкрити шлях для розвитку національного сектору креативних індустрій та креативної економіки в Україні.

7. Гуманізація суспільного розвитку потребує реформування гуманітарного сектору освіти в Україні та *запровадження європейських стандартів гуманітарної освіти в Україні*.
8. *Розробка повноцінної національної стратегії сталого розвитку* у відповідності до порядку денного ООН Пост-2015 та Програми ЄС Пост-2015.
9. Україна має стати повноцінним партнером ЄС у питаннях розширення європейського цивілізаційного простору та просування зразків європейської культури та культурної спадщини у світі. Позиціонування Києва та України як регіонального майданчика *діалогу культур Європи та Азії* під егідою форуму «Європа-Азія» або Всесвітнього форуму культури «World Cultural Forum».
10. **Просування «Центральноєвропейської платформи культури» - реабілітація** не лише політичної суб'єктності, але й соціокультурної унікальності *центральноєвропейської матриці культури та культурної спадщини візантійської цивілізації*, які є органічним компонентом у фундаменті європейської цивілізації. Це передбачає інтенсивне культурне співробітництво з країнами Балто-Чорноморського простору, Вишеградської четвірки, ОЧЕС.